

Київський університет імені Бориса Грінченка

МЕЛЕНЕЦЬ ЛЮДМИЛА ІВАНІВНА

УДК 373.24(477-22)“1945/1991”(043.3)

**РОЗВИТОК ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ УКРАЇНИ (1945-1991 РР.)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Київському університеті імені Бориса Грінченка, м. Київ.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Москаленко Алла Миколаївна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Зайченко Іван Васильович,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
професор кафедри педагогіки;

кандидат педагогічних наук, професор
Коваленко Євгенія Іванівна,
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя,
завідувач кафедри педагогіки.

Захист відбудеться 10 червня 2014 року о 15 год. 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.133.01 у Київському університеті імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. Воровського, 18/2.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка (04212, м. Київ, вул. Маршала Тимошенка, 13/б).

Автореферат розісланий __ травня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. О. Терентьєва

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Соціально-культурне перетворення українського села забезпечується шляхом розвитку галузей інфраструктури, що передбачає, зокрема, у сфері освіти функціонування дошкільних закладів як центрів виховання, охорони здоров'я, всебічного розвитку дітей. На сьогодні в Україні спостерігається зменшення мережі сільських дошкільних навчальних закладів, недостатній рівень забезпечення діючих кадровими, соціальними, інформаційно-комунікаційними, фінансово-матеріальними ресурсами, що впливає на ефективність їхньої діяльності.

Зміни у стратегії розвитку дошкільної освіти відповідно до законів України “Про освіту” (1991), “Про дошкільну освіту” (2001), “Про охорону дитинства” (2001), Національної доктрини розвитку освіти (2002), постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження Національної рамки кваліфікацій” (2011), Базового компоненту дошкільної освіти (2012) щодо підвищення її якості, доступності та конкурентоспроможності зумовлюють необхідність вивчення, узагальнення, творчого переосмислення історико-педагогічного досвіду функціонування дошкільних навчальних закладів з метою використання педагогічних здобутків минулого для вдосконалення системи дошкільної освіти, що покликана забезпечити гармонійне єднання з природою та залучення до динамічно-стрімкого сьогодення.

З огляду на зазначене, актуальності набуває дослідження розвитку дошкільних закладів сільської місцевості України у 1945-1991 роках. Звернення до вказаного періоду є виправданим, оскільки саме у повоєнний період відбудови народного господарства першочергового розв'язання потребували, зокрема, й питання розвитку навчальних закладів. Напрями державної політики сприяли становленню суспільного дошкільного виховання, а саме: виникненню нових типів дошкільних закладів, оновленню змісту дошкільного виховання, розробці програмних документів, упровадженню методичного інструментарію педагогічної роботи з працівниками дошкільних закладів та створенню типових проектів дошкільних закладів як для міста, так і села з урахуванням специфіки регіонів.

Загальні проблеми розвитку освіти і педагогічної думки в Україні знайшли відображення в наукових працях учених О. Адаменко, Н. Антоненць, Л. Березівської, М. Євтуха, Л. Ваховського, В. Галузинського, С. Гончаренка, М. Грищенка, Н. Гупана, Н. Дічек, І. Зайченко, М. Левківського, А. Москаленко, В. Огнев'юка, Н. Побірченко, О. Савченко, С. Сисоєвої, Д. Скільського, І. Соколової, О. Сухомлинської, Н. Терентьєвої, Л. Хоружої, Н. Чернухи, Г. Ясницького; проблеми розвитку навчальних закладів сільської місцевості України – І. Волощука, Г. Іванюк, В. Мелешко.

Аналіз науково-педагогічних праць учених засвідчив, що предметом спеціальних досліджень були окремі аспекти різних напрямів розвитку дошкільної освіти: історико-педагогічні реалії розвитку вітчизняного суспільного дошкільного виховання (Л. Артемова, Л. Батліна, Н. Біденко, О. Бондар, А. Богуш, З. Борисова, О. Венгловська, Т. Головань, С. Дітковська, Є. Коваленко, Н. Кудикіна, В. Кузьменко, Н. Лисенко, М. Машовець, З. Нагачевська, С. Попиченко, О. Пшеврацька, Г. Рего, Т. Степанова, Т. Філімонова, А. Чаговець, Н. Шевцова,

І. Улюкаєва); суспільне виховання дітей дошкільного віку сільської місцевості та ефективність їх підготовки до школи (Н. Кравець, В. Кузь, І. Печенко, О. Потужній); підготовка фахівців для дошкільних закладів (К. Лисяк, Т. Слободянюк, І. Улюкаєва); управління інноваційним розвитком дошкільної освіти, забезпечення її сталого функціонування (Г. Беленька, О. Кононко, С. Пехарева, Л. Пісоцька, Л. Покроева, Т. Поніманська).

Історіографічний огляд праць вітчизняних науковців показав, що історія розвитку і функціонування дошкільних закладів у сільській місцевості України як окрема проблема комплексно й системно в обраних хронологічних межах не вивчалася. Нерозробленість зазначеної проблеми та необхідність осмислення історико-педагогічного досвіду з огляду на сучасні потреби реформування дошкільної освіти зумовили вибір теми дослідження: **“Розвиток дошкільних закладів у сільській місцевості України (1945-1991 рр.)”**.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконувалася в межах загальноуніверситетських тем науково-дослідної роботи Київського університету імені Бориса Грінченка “Теорія та практика професійної підготовки вчителя в системі неперервної педагогічної освіти” (номер державної реєстрації 0106U012171), “Філософські, освітологічні та методичні засади компетентісної особистісно-професійної багатопрофільної університетської освіти” (номер державної реєстрації 0110U006274). Тема дисертації затверджена Вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 2 від 25.02.2010 р.) та узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 5 від 15.06.2010 р.).

Мета дослідження – історико-педагогічна ретроспекція розвитку дошкільних закладів у сільській місцевості України (1945-1991 рр.).

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз історіографії, джерельної бази, поняттєвого апарату дослідження; визначити типологію та функції сільських дошкільних закладів.
2. Розробити періодизацію розвитку дошкільних закладів у сільській місцевості України.
3. Схарактеризувати чинники, громадські та науково-педагогічні ініціативи, спрямовані на розвиток сільських дошкільних закладів.
4. Виокремити основні напрями виховної роботи з дітьми в сільських дошкільних закладах.
5. Розкрити форми професійного вдосконалення фахівців дошкільних закладів сільської місцевості України.
6. Окреслити перспективи творчого використання досвіду сільських дошкільних закладів досліджуваного періоду в сучасній системі дошкільної освіти України.

Об’єкт дослідження – дошкільні заклади в системі освіти України.

Предмет дослідження – дошкільні заклади сільської місцевості України в 1945-1991 роках.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період із 1945 по 1991 рік.

Нижню межу визначено з огляду на особливості соціально-економічних і

демографічних процесів в Україні, пов'язаних із закінченням Великої Вітчизняної війни. Постановою Ради Народних Комісарів УРСР “Про розширення мережі дитячих садків і покращення їх роботи” (1945 р.) передбачалося будівництво нових дошкільних закладів і відбудова тих, що діяли в довоєнні роки. Програмно-методичним документом “Керівництво для вихователя дитячого садка” (1945 р.) окреслювалася програма роботи дошкільних закладів. На розвиток мережі дитячих садків у сільській місцевості України вплинуло масове залучення жінок як головної робочої сили до сільськогосподарських робіт у повоєнних колгоспах і радгоспах.

Верхню межу зумовлено змінами в суспільно-економічному житті країни, зокрема, ратифікацією Українською РСР Конвенції про права дитини (1991), прийняттям Програми розвитку народної освіти Української РСР на перехідний період (1991-1995 рр.) (1991), проголошенням незалежності України (1991), прийняттям програм виховання дітей дошкільного віку “Малюк” (1991) та “Дитина в дошкільні роки” (1991), початком реформування системи освіти загалом і дошкільної ланки зокрема.

Методи дослідження. У процесі наукового пошуку використано комплекс методів: *загальнонаукові* (аналіз, синтез, систематизація, класифікація історико-педагогічних джерел, архівних документів, законодавчих актів, матеріалів періодичних видань досліджуваного періоду) – для обґрунтування вихідних теоретичних позицій, систематизації поглядів науковців і практиків на проблему, що вивчається; *історико-структурний* – для групування історико-педагогічної літератури з проблеми дослідження; *термінологічний аналіз* – для уточнення поняттєво-категоріального апарату дослідження; *історико-генетичний* – з метою простеження історичного аспекту розвитку дошкільних закладів у сільській місцевості України в досліджуваній період, характеристики чинників, які впливали на їх розвиток; *хронологічно-системний* – для розгляду проблеми в динаміці та часовій послідовності, вивчення генези дошкільних закладів сільської місцевості України в окреслений період дослідження; *конкретно-історичний* – для аналізу і висвітлення виявлених фактів та явищ, що визначили особливості розвитку дошкільних закладів у сільській місцевості в окреслений період; *історико-типологічний* – для визначення типології дошкільних закладів за різними критеріями; *конструктивно-генетичний* – для розроблення періодизації розвитку дошкільних закладів у сільській місцевості України досліджуваного періоду; *історико-правовий* – для аналізу правових норм, якими регулювалися основні напрями розвитку сільських дошкільних закладів; *емпіричні* (опитування, бесіда, інтерв'ю працівників дошкільних закладів сільської місцевості, які працювали в окреслений період) – для уточнення педагогічних фактів і явищ функціонування сільських дошкільних закладів.

Джерельна база дослідження: *архівні матеріали* фондів Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України (ф. 166 – Міністерство освіти України, ф. 342 – Міністерство охорони здоров'я УРСР, ф. Р-4906 – Державний Комітет України у справах будівництва і охорони навколишнього середовища, ф. Р-5111 – Українське інформаційне агентство при Раді Міністрів УРСР (Укрінформ), м. Київ), Державного архіву Сумської області (ф. 3552 – Відділ

народної освіти виконавчого комітету Сумської обласної ради народних депутатів, ф. 3370 – Відділ охорони здоров'я виконавчого комітету Сумської обласної ради народних депутатів), Державного архіву Житомирської області (ф. Р-631 – Исполнительный комитет Емельчинского районного совета депутатов трудящихся Житомирской области, ф. Р-855 – Исполнительный комитет Барановского районного совета депутатов трудящихся Житомирской области, ф. Р-895 – Исполнительный комитет Малинского районного совета депутатов трудящихся г. Малин Житомирской области, ф. 1150 – Рішення виконкому Житомирської обласної Ради депутатів трудящих, ф. Р-2969 – Исполнительный комитет Брусиловского районного совета депутатов трудящихся пгт Брусилов); *нормативно-правові документи* (закони, постанови уряду й партії, накази, розпорядження, інструктивно-методичні матеріали Міністерства освіти Української РСР, Міністерства освіти і науки України), надруковані у “Збірнику наказів та розпоряджень Народного Комісаріату освіти Української РСР” (до 1961), “Збірнику наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР” (1962-1988), “Інформаційному збірнику наказів та інструкцій Міністерства народної освіти Української РСР” (1989-1992) та розміщені на офіційних веб-сайті Міністерства освіти і науки України і веб-порталах Верховної Ради України та органів виконавчої влади України; *нарративні джерела* (документальна, поточно-хронологічна інформація тощо), опубліковані на шпальтах періодичних фахових видань, зокрема, “Витоки”, “Дитячий садок”, “Дошкільне виховання”, “Рідна школа”, “Шлях освіти”; *інтерпретаційні джерела* – монографії, дисертації, збірники наукових праць, книги, брошури, статті, безпосередньо чи опосередковано дотичні до досліджуваної теми; *оповідні джерела* – спогади та роздуми працівників дошкільних закладів, зокрема Т. Кисіль, завідувачки дошкільного закладу с. Коблеве Березанського району Миколаївської області; В. Кубіцької, завідувачки дошкільного закладу с. Кодра Макарівського району Київської області; Л. Сохнишевої, завідувачки дошкільного закладу “Сонечко” м. Білопілля Сумської області; власний досвід дослідниці.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що: *вперше* одержано результати історико-педагогічної ретроспекції розвитку дошкільних закладів у сільській місцевості України (1945-1991 рр.), що забезпечує можливість розширення та ефективного використання гносеологічної основи історії дошкільної педагогіки в сучасній практиці розбудови сільських дошкільних навчальних закладів; розроблено періодизацію розвитку дошкільних закладів у сільській місцевості України (1945-1991 рр.): I період (1945-1963 рр.) – відродження та становлення дошкільних закладів у сільській місцевості; II період (1963-1984 рр.) – реалізація дошкільного всеобучу в сільських дошкільних закладах; III період (1984-1991 рр.) – оновлення освітнього простору дошкільних закладів сільської місцевості; *уточнено* суть понять “дошкільний заклад”, “розвиток дошкільних закладів”, “сільський дошкільний заклад”; типологію та функції сільських дошкільних закладів; *подальшого розвитку* набула характеристика історіографії дослідження, що розширює межі студіювання розвитку дошкільних закладів у сільській місцевості України в досліджуваний період; чинників, що впливали на динаміку розвитку дошкільних закладів сільської місцевості; основних напрямів виховної

роботи з дітьми в дошкільних закладах сільської місцевості України (1945-1991 рр.); форм професійного вдосконалення фахівців дошкільних закладів сільської місцевості України окресленого періоду.

До наукового обігу введено невідомі й маловідомі архівні документи (накази, рішення, розпорядження, протоколи, довідки, доповідні записки, звіти, відомості, матеріали оглядів, нарад) із фондів Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України (ф. 166, оп. 15, спр. 1389, 7600; ф. 342, оп. 14, спр. 5388); Державного архіву Сумської області (ф. 3370, оп. 1, спр. 757, 848, ф. 3552, оп. 2, спр. 11, 106, 121, 147, 166, 202, 297, 520, 952), що уможливило розширення та конкретизування історико-педагогічного знання про розвиток дошкільних закладів у сільській місцевості України (1945-1991 рр.).

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці програм спецсеінарів “Дошкільні заклади сільської місцевості як предмет уваги громадськості та науковців”, “Освіта дітей дошкільного віку сільської місцевості України: традиційні та альтернативні форми здобуття” для слухачів закладів системи післядипломної педагогічної освіти. Матеріали дослідження можуть бути використані у процесі підготовки майбутніх вихователів під час викладання навчальних дисциплін “Історія педагогіки”, “Історія дошкільної педагогіки”, “Дошкільна педагогіка”, “Виховання дітей у різновікових групах” та у практичній діяльності фахівців дошкільних навчальних закладів України.

Результати дослідження **впроваджено** в навчальний процес Київського університету імені Бориса Грінченка (довідка № 731-н від 17.12.2013), ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди” (довідка № 1262 від 19.12.2013), Житомирського державного університету імені Івана Франка (довідка № 1100 від 16.12.2013), Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 6/2323 від 18.12.2013), Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 2432/17-25 від 18.12.2013).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та одержані автором наукові результати роботи оприлюднено у формі доповідей, повідомлень на науково-практичних конференціях, зокрема: *міжнародних* – “Андрагогіка і ціложиттєве навчання: освітні ідеали людини і суспільства” у рамках програми XI Міжнародного тижня освіти дорослих в Україні “Освіта дорослих для розуміння і соціального партнерства” (Київ, 2010), “Акмеологія – наука XXI століття” (Київ, 2011), “Самоосвіта та розвиток емоційного інтелекту як фактор удосконалення педагогічної майстерності вчителя” (Миргород, 2011), “День освіти для дорослих у сучасних селах і хуторах” у рамках програми XIII Міжнародного тижня освіти дорослих в Україні: “Освіта дорослих єднає усі покоління” (Слобода-Селецьк, 2012), “Проблеми емпіричних досліджень у психології” (Київ, 2012, 2013), “Наука вчора, сьогодні, завтра” (Новосибірськ, 2013), “Безпека життєдіяльності і охорона здоров'я дітей і молоді XXI сторіччя: сучасний стан, проблеми та перспективи” (Переяслав-Хмельницький, 2013); *всеукраїнських* – “Інноваційні освітньо-виховні стратегії в сучасному світі: змістовий та технологічний аспект” (Суми, 2010), “Освітологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти”

(Київ, 2010), “Проблеми удосконалення професійної підготовки фахівців мистецьких дисциплін” (Суми, 2011), “Ціннісні парадигми освіти й виховання у педагогічній спадщині Софії Русової в контексті розбудови сучасної національної освіти в Україні” (Чернігів, 2011), “Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки” (Київ, 2011, 2012), “Професійна підготовка фахівців соціально-педагогічної сфери в умовах інтеграції України до європейського освітнього простору” (Ніжин, 2012), “Українська педагогіка 1920-х років – сучасні оцінки і виміри” (Умань, 2012), “Дошкільна і початкова освіта: досягнення, проблеми, перспективи” (Мукачеве, 2012), “Джерельна та історіографічна основа сучасних історико-педагогічних досліджень” (Хмельницький, 2013); *регіональний* – “Педагогічна спадщина Софії Русової в контексті модернізації освіти України” (Ріпки, 2013); *міських* – “Педагогічні ідеї Софії Русової в дошкільній освіті ХХІ століття (з нагоди 155-річчя від дня народження)” (Київ, 2011); “Театралізована діяльність як інноваційна форма соціокультурної реабілітації дітей із порушенням психофізичного розвитку” (Київ, 2011); науково-методичному семінарі “Літня школа аспірантів” (Ялта, 2011), на засіданнях кафедри загальної педагогіки та історії педагогіки, кафедри методики та психології дошкільної і початкової освіти Київського університету імені Бориса Грінченка (2010-2013).

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено у 17 одноосібних працях, із яких 8 статей – у наукових фахових виданнях України, 2 – у наукових періодичних виданнях інших держав, 7 – у збірниках матеріалів і тез конференцій (із них 1 – у зарубіжному).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (388 найменувань, із них 45 архівних справ, 24 електронні інформаційно-освітні ресурси) на 44 сторінках, 23 додатки на 48 сторінках, 7 таблиць. Загальний обсяг дисертації становить 279 сторінок друкованого тексту, із них 187 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми; зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи, хронологічні межі та джерельну базу дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; наведено відомості про впровадження й апробацію результатів дисертації; зазначено кількість публікацій автора, структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі** “**Теоретичні аспекти розвитку дошкільних закладів у сільській місцевості України (1945-1991 рр.)**” висвітлено історіографію та схарактеризовано джерела дослідження, уточнено поняттєвий апарат дослідження, визначено типологію та функції сільських дошкільних закладів, запропоновано й обґрунтовано періодизацію розвитку дошкільних закладів у сільській місцевості України у досліджуваний період.

Коротка характеристика історіографії та джерельної бази дослідження сприяла студіюванню теоретичних аспектів питання розвитку дошкільних закладів України,

і сільської місцевості зокрема. Встановлено, що праці авторів радянської доби (Н. Біденко, О. Говоркової, О. Запорожця, В. Калмикової, В. Котирло, Р. Курбатової, Т. Маркової, Н. Михайленко, Р. Буре, О. Смірної, О. Фролової та ін.) та низка наукових доробків (О. Венгловської, Н. Кравець, В. Кузя, Л. Покроєвої, Т. Степанової, І. Улюкаєвої та ін.), підготовлених в умовах незалежної держави, фрагментарно висвітлили окремі питання розвитку суспільного дошкільного виховання сільської місцевості України у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття. В останнє десятиліття підготовлено дисертаційні роботи на теми: “Соціалізація дітей в умовах сільських навчально-виховних комплексів “загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад” (І. Печенко, 2002); “Формування у дітей старшого дошкільного віку позитивного ставлення до занять фізичною культурою в умовах села” (О. Потужній, 2006), “Екологічне виховання шести-семирічних дітей у дошкільних закладах сільської місцевості України (II половина ХХ – початок ХХІ століття)” (Н. Кравець, 2013).

Вивчення історіографії та джерельної бази дослідження уможливило виокремлення *інтерпретаційних* (монографії, наукові праці, навчальні посібники, інформаційно-бібліографічні статті в наукових виданнях з історії освіти, історії дошкільної педагогіки, управління, теорії та методики дошкільної освіти розкрили інформативно-аналітичні сторінки різноаспектної діяльності дошкільних закладів України на різних етапах їх розвитку); *архівних* (накази, рішення, розпорядження, протоколи, довідки, доповідні записки, звіти, відомості, матеріали оглядів, нарад розширили історико-педагогічні знання й узагальнення про специфіку, напрями, форми роботи дошкільних закладів сільської місцевості України в 1945-1991 роках); *нормативно-правових* (закони, постанови уряду й партії, накази, розпорядження, інструктивно-методичні матеріали Міністерства освіти Української РСР, Міністерства освіти і науки України дали змогу простежити хронологію регуляторної державної політики правового забезпечення розвитку дошкільного виховання в Україні в досліджуваний період з умовним поділом документів на розпорядчі й виконавчі); *нарративних* (документальна, поточно-хронологічна інформація періодичних фахових видань узагальнила досвід суспільного дошкільного виховання), *оповідних* (спогади та розповіді працівників дошкільних закладів надали можливість зафіксувати події та явища, з’ясувати розуміння минулого, прагнення і мрії щодо майбутнього розвитку сільських дошкільних закладів) *джерел*, що дало змогу обґрунтувати вихідні теоретичні позиції, узагальнити погляди науковців і практиків на проблему, що вивчається.

Здійснено аналіз дефініцій дослідження “дитячі ясла”, “дитячий садок”, “літній дитячий майданчик”, “дошкільний виховний заклад”, “дошкільний заклад”, “дитячий дошкільний заклад”, “дошкільна установа”, “дитяча дошкільна установа”, що дало змогу уточнити зміст основних понять – “*дошкільний заклад*” (заклад суспільного виховання дітей, що в тісній співпраці з сім’єю здійснював гармонійний розвиток і комуністичне виховання дітей дошкільного віку, успішну підготовку їх до навчання у школі), “*розвиток дошкільних закладів*” (еволюція функціонування дошкільних закладів, мети й завдань їхньої діяльності, навчально-методичного забезпечення, кількісних та якісних змін мережі дошкільних закладів;

трансформація вимог до вихователя); “сільський дошкільний заклад” (соціокультурний осередок суспільства, метою якого було забезпечення всебічного і гармонійного розвитку дітей, які проживають у сільській місцевості, в тісній взаємодії з родиною; формування інтересу і поваги до сільськогосподарської праці, бажання та вміння в майбутньому сумлінно працювати в різних сферах народного господарства країни).

На основі аналізу джерел виокремлено такі типи дошкільних закладів за різними класифікаційними ознаками: *територіальним розташуванням* – сільські й міські; *віком дітей* – дитячі ясла, дитячі садки, дитячі ясла-садки, школи – дитячі садки; *кількістю груп* – малокомплектні (1-3 різновікові групи), багатокомплектні (4-12 груп); *часом перебування дітей* – 9-; 10- (10,5-); 12-; 24-годинні; *кількістю робочих днів у тиждні* – 5-денні, 6-денні, чергові групи (у вихідні і святкові дні); *періодом функціонування в році* – літні дитячі майданчики, сезонні, постійнодіючі; *призначенням* – загальні, спеціальні та іншого призначення; *формою власності* – державні, відомчі, приватні (згідно зі Статутом дитячого садка (1947) заборонені).

Визначено основні функції дошкільних закладів у сільській місцевості: *соціально-педагогічна* (створення оптимальних умов для соціалізації особистості, життя і виховання дитини в колі однолітків, молодших і старших за віком; виховання дітей і підготовка їх до навчання у школі; надання сім’ї систематичної допомоги щодо розвитку дитини); *соціально-гендерна* (забезпечення рівних можливостей жінкам і чоловікам щодо їхніх ролей у сільськогосподарському виробництві; надання жінці реальної можливості для поєднання материнства з роботою, навчанням, фаховим і культурним розвитком; сприяння активній участі жінок у громадських справах; гарантування безпеки дітей); *селозмінююча* (організація виховного середовища через залучення до виховної діяльності батьків та інших жителів села); *екологоорієнтована* (забезпечення освітнього процесу на основі здоров’язбереження з організацією життєдіяльності дітей у довкіллі).

В основу авторської періодизації розвитку дошкільних закладів у сільській місцевості України (1945-1991 рр.) покладено ідеї Л. Березівської, Н. Гупана, Н. Дічек, І. Зайченка, В. Огнев’юка, О. Сухомлинської й основними критеріями визначено: суспільно-політичні, соціально-економічні, культурні умови розвитку України загалом і сільської місцевості зокрема; державна регуляторна політика; типологія дошкільних закладів.

Запропоновано такі періоди розвитку дошкільних закладів сільської місцевості України (1945-1991 рр.): I період (1945-1963 рр.) – відродження та становлення дошкільних закладів у сільській місцевості, II період (1963-1984 рр.) – реалізація дошкільного всеобучу в сільських дошкільних закладах, III період (1984-1991 рр.) – оновлення освітнього простору дошкільних закладів сільської місцевості.

Основними особливостями функціонування сільських дошкільних закладів визначено: *у перший період* – пристосування приміщень і відбудова відкритих у довоєнні роки, створення проектів та будівництво нових дошкільних закладів, пошук шляхів забезпечення та зміцнення матеріально-технічної бази; об’єднання ясел і садків на час весняно-літніх польових робіт в один заклад; курсова/семінарська підготовка та перепідготовка завідувачів і вихователів як

основна форма здобуття професії вихователя; поліпшення якості виховної роботи з дітьми в різновікових групах, методичної роботи з кадрами, роз'яснювально-агітаційної роботи з батьками щодо важливості суспільного дошкільного виховання; у *другий період* – інтенсивне будівництво дошкільних закладів за типовими проектами для сільської місцевості, масове перетворення сезонних дошкільних закладів на постійнодіючі та об'єднання ясел і садків у один заклад, колективів дошкільних закладів і шкіл; поступове утворення в сільській місцевості “шкіл – дитячих садків”; матеріально-технічне забезпечення відповідно до санітарно-гігієнічних вимог; організація шефської допомоги; активне використання різних форм підвищення ідейно-політичного рівня і ділової кваліфікації завідувачів і вихователів; критичний аналіз, узагальнення і впровадження педагогічного досвіду, науково-методичних досліджень у навчально-виховний процес; у *третьій період* – функціонування нових типів дошкільних закладів – збільшення комплексів “школа – дитячий садок” на базі малокомплектних навчальних закладів у “неперспективних” селах, пошук нових видів дошкільних закладів (сімейні та міні-садки) з метою забезпечення дошкільними закладами кожен населений пункт; запровадження нових напрямів виховання дітей дошкільного віку. Упродовж усього досліджуваного періоду простежувалась політизація свідомості учасників навчально-виховного процесу та ідеологізація змісту дошкільного виховання.

У **другому розділі “Функціонування дошкільних закладів у сільській місцевості України (1945-1991 рр.)”** схарактеризовано чинники розвитку дошкільних закладів в окреслений період, розкрито громадські та науково-педагогічні ініціативи, спрямовані на розвиток сільських дошкільних закладів, виокремлено основні напрями педагогічної роботи з дітьми в дошкільних закладах сільської місцевості України.

На підставі аналізу джерельної бази схарактеризовано чинники, що сприяли функціонуванню сільських дошкільних закладів України: *соціально-економічний, господарсько-технічний, організаційно-педагогічний*. Соціально-економічний характеризувався недосконалістю системи регіонального планування мережі дошкільних закладів; недотриманням термінів будівництва та введення їх в експлуатацію; “залишковим принципом” виділення централізованих бюджетних коштів і нецентралізованих, залученням внутрішніх фінансових резервів підприємств, установ, організацій, колгоспів і радгоспів. Встановлено, що впродовж окресленого нами періоду заклади системи дошкільного виховання України частково задовольняли потреби суспільства з причини відсутності в країні інституту планування. За 10 років (1966-1976 рр.) рівень охоплення дітей дошкільними закладами мав становити 70-75% порівняно з 1967 р., а було охоплено лише 1/5 частину дітей. Під час сезонних польових робіт в яслах-садках у сільській місцевості, розрахованих на 50 місць, перебувало до 80 дітей; на 90 – до 125, тоді як у зимовий період приміщення залишалися порожніми чи були зайняті під господарські потреби. Несвоєчасне введення будівель в експлуатацію спричиняло відтік кваліфікованих кадрів у міста.

Господарсько-технічний чинник зумовлювався будівництвом дошкільних закладів у різних природно-кліматичних умовах і загальним характером рішення

генерального плану забудов, облаштуванням приміщень, устаткуванням території, забезпеченням необхідним обладнанням, інвентарем, технічними засобам навчання. Встановлено, що незважаючи на ускладнення перших післявоєнних років, приділялася увага розробленню проектів типових приміщень дошкільних закладів саме для сільської місцевості. На засіданнях Архітектурних рад при Раді Міністрів УРСР розглядалися проекти дитячих ясел на 15, 25 місць та дитячих садків на 25, 50 місць. У проектних розробках мали враховуватися такі вимоги: кожна будівля дошкільного закладу сільської місцевості має бути її прикрасою, в оздобленні архітектурна композиція мала передбачати мотиви національної народної творчості: розпис, різьбу по дереву, художньо-керамічні вироби; має бути врахована економічність споруди (мінімальний кошторис, компактність, доцільність витратного матеріалу).

Організаційно-педагогічний чинник визначався науково- та навчально-методичним забезпеченням освітнього процесу (наявність програм, посібників, фахових видань, методичних рекомендацій, дитячих книжок, іграшок, навчального обладнання), підготовленістю кадрів (зі збільшенням кількості закладів збільшувалася кількість некваліфікованих фахівців), комплектуванням груп дітей дошкільних закладів з урахуванням віку та пори року (переобтяженість груп різновіковими дітьми у весняно-літній період і малочисельне відвідування дошкільного закладу дітьми старшого віку з метою підготовки їх до школи – в осінньо-зимовий). Вихователі, завідувачі сільських дошкільних закладів переважно узагальнювали та поширювали досвід організації навчально-виховної роботи з дітьми на облаштованих майданчиках та в навколишньому природному середовищі.

Відповідно до наказів і директив Міністерства освіти УРСР щодо функціонування дошкільних закладів у колгоспах, радгоспах і при сільських Радах УРСР, з метою організації постійного контролю і допомоги дошкільним закладам широко залучалася громадськість: голови сільських рад, голови та члени правлінь колгоспів, працівники сільського господарства, охорони здоров'я, народної освіти, учні старших класів, жіночі ради, профспілкові, комсомольські, піонерські організації, директори шкіл, вчителі, батьківські комітети навчальних закладів, педагоги міських дошкільних закладів. Громадські ініціативи щодо надання шефської допомоги дошкільним закладам сільської місцевості України сприяли їх розвитку та оптимізації функціонування, організації та проведенню громадських (районних, обласних, республіканських, всесоюзних) оглядів і конкурсів з метою реалізації державної аграрної політики, мобілізації технічних та людських ресурсів, збільшення кількості постійнодіючих дошкільних закладів, обґрунтування шляхів і засобів навчально-виховної роботи з дітьми дошкільного віку, визначення кращих дошкільних закладів, популяризації їхньої діяльності. Робота дошкільних закладів сільської місцевості широко висвітлювалася у стінних і польових газетах, виступах на різних засіданнях, об'єднаннях, конференціях, у пресі, на радіо, демонструвалася на Виставці досягнень народного господарства УРСР та СРСР. Результатами такої роботи було збільшення мережі, поліпшення кадрового і матеріального забезпечення, виявлення і поширення кращого досвіду організації суспільного дошкільного виховання сільських дітей.

Науково-педагогічні ініціативи було презентовано результатами досліджень, проведених на базі дошкільних закладів України, зокрема сільських. Представлено факти участі сільських дошкільних закладів, зокрема Вінницької, Київської, Кримської, Чернівецької областей України, у педагогічних експериментах (1958-1985 рр.): система підготовки дітей 6-7 років у дитячому садку до навчання у школі; шляхи розвитку і виховання суспільної поведінки в дітей дошкільного віку; робота з дітьми в різновікових групах та інші.

Основними напрямками виховної роботи з дітьми в дошкільних закладах сільської місцевості України в досліджуваній період визначено: *моральне* (базувалося на комуністичній ідеології, рішеннях партії та уряду щодо виховання майбутнього будівничого комунізму, тогочасних морально-етичних цінностях), *патріотичне* (характеризувалося залученням кожної дитини до конкретної діяльності із творення та примноження багатства і краси своєї Вітчизни), *інтернаціональне* (пропагувалося ставлення з повагою до інших народів, їхніх історії, культури, традицій, мови, прагнення до взаємодопомоги), *трудове* (забезпечувалося наявністю при сільських дошкільних закладах земельних ділянок, на яких діти залучалися до виконання посильних трудових доручень, догляду за тваринами та рослинами; формуванням у дітей уявлення про працю дорослих, інтересу до сільської праці й поваги до трудівників сільського господарства), *фізичне* (запобігання шкідливим впливам на дитячий організм, створення санітарно-гігієнічних умов життя дітей, правильне харчування, режим, профілактика захворювань, формування культурно-гігієнічних навичок; застосування активних засобів фізичної культури: загартування дитячого організму, фізичні вправи); *естетичне/музичне* (визначалося необхідністю проведення музичних занять, свят, розваг, різних видів діяльності – театральної-ігрової, художньо-словесної, живописної та використання музики в повсякденному житті) виховання. З'ясовано, що мала місце суперечність між необхідністю забезпечити різнобічне виховання дітей та неможливістю це зробити на рівні кожного сільського дошкільного закладу.

У третьому розділі “Удосконалення роботи дошкільних закладів у сільській місцевості України (1945-1991 рр.)” охарактеризовано статусні ролі сільських дошкільних закладів у системі методичної підготовки кадрів, форми підвищення кваліфікації працівників сільських дошкільних закладів, окреслено перспективи творчого використання досвіду дошкільних закладів сільської місцевості зазначеного періоду в сучасній системі дошкільної освіти України.

Встановлено, що в період відродження та становлення дошкільних закладів у сільській місцевості України дієвою формою професійного удосконалення кадрів зазначених закладів була підготовка та підвищення їхньої кваліфікації на базі кращих районних (обласних) дошкільних закладів (з часом визначено статус опорних). Відповідно до програми та навчальних планів Міністерства освіти УРСР, що склалися згідно з рішеннями з'їздів, Пленумів ЦК КПРС, ЦК КПУ, постанов Ради Міністрів СРСР та УРСР, освітніх реформ, слухачі курсів вивчали проблеми марксистсько-ленінської теорії і програмні положення КПРС з національного питання, проблеми теорії пролетарського інтернаціоналізму, питання зовнішньополітичної діяльності КПРС, розглядали практичні завдання освітян,

вивчали методику дошкільного виховання, передовий досвід, підкріплювали здобуті знання на практичних заняттях тощо. Для слухачів проводилися екскурсії до визначних місць, музеїв, організовувалися перегляди науково-популярних фільмів, обговорювалися книжкові новинки, відбувалися зустрічі з видатними людьми, діячами науки, культури і мистецтва. Центром організації методичної роботи з фахівцями були кабінети дошкільного виховання інститутів удосконалення вчителів і районні педагогічні кабінети. Відділи народної освіти разом із позаштатними інспекторами – вчителями і дошкільними працівниками, які пройшли семінарську підготовку і перепідготовку, – розгортали роботу з організації сезонних колгоспних дошкільних закладів, кращі з яких надалі перетворювали на постійнодіючі.

Визначено, що в період реалізації дошкільного всеобучу в сільських дошкільних закладах УРСР збільшувалася кількість опорних дошкільних закладів як центрів методичної роботи в районах та шкіл передового педагогічного досвіду як базових майданчиків, діяльність яких передбачала систематизацію та популяризацію передового педагогічного досвіду, вирішення окремої освітньої проблеми та підвищення професійної майстерності педагогічних працівників. Актуальність проблемних тем визначалася ідеологічним запитом суспільства та розвитком психолого-педагогічної науки з питань виховання і навчання дітей дошкільного віку та підготовки їх до школи. Ефективність роботи опорних закладів, шкіл передового педагогічного досвіду на базах сільських дошкільних закладів України в досліджуваній період підтверджувалася масовим залученням фахівців дошкільних закладів сільської місцевості до професійного вдосконалення. Практика довела дієвість роботи опорних дошкільних закладів, шкіл передового педагогічного досвіду, що організовувалися на базі сільських дошкільних закладів, виконували гносеологічну, ідеологічну, практично-діяльну та комунікативну функції.

З 70-х років ХХ ст. і до кінця досліджуваного періоду оптимальною формою отримання професійних знань, умінь і навичок працівниками сільських дошкільних закладів визнано самоосвіту. Міністерством освіти УРСР була рекомендована "Програма самоосвіти завідуючих, методистів і вихователів дошкільних закладів", згідно з якою кожен педагог повинен був до певного розділу індивідуального плану самоосвіти добирати окремі теми і питання для самостійного вивчення відповідно до своїх знань і кваліфікації. Темі самоосвіти кожного вихователя визначалися з урахуванням методичної теми навчального закладу, створених у закладі умов, специфіки кваліфікації, професійних проблем та індивідуальних інтересів педагога. Керівництво самостійною роботою вихователя (опрацювання літератури, підготовка доповідей, виконання практичних завдань, зокрема: складання конспектів занять, виготовлення наочних посібників для занять, аналіз ігор, мови дітей тощо) здійснював завідувач.

З'ясовано, що в період оновлення освітнього простору дошкільних закладів сільської місцевості, а саме у 80-х роках ХХ ст., основними формами залучення педагогічних працівників до методичної роботи як систематичної колективної та індивідуальної діяльності педагогічних кадрів, спрямованої на підвищення їх ідейно-політичного, науково-теоретичного, загальнокультурного рівня, психолого-педагогічної підготовки і професійної майстерності були: курсова/семінарська

перепідготовка, методичні об'єднання, що організовувалися в опорних дошкільних закладах, школах передового педагогічного досвіду, наставництво, консультації, самоосвіта.

Вивчений досвід розвитку дошкільних закладів у сільській місцевості в 1945-1991 роках надав можливість окреслити перспективи його творчого використання в сучасній системі дошкільної освіти України: створення проектів будівель дошкільних закладів з урахуванням екоархітектурних вимог; забезпечення можливостей для відкриття навчальних закладів різних типів; подолання фінансово-економічних бар'єрів в оснащенні приміщень і територій відповідним обладнанням; варіативна експлуатація будівель/приміщень залежно від пори року та контингенту дітей; збереження в сільській місцевості статусних ролей (опорні заклади, школи передового досвіду) дошкільних закладів; продовження практики впровадження науково-педагогічних досліджень на експериментальних майданчиках; виявлення, вивчення, узагальнення та поширення передового досвіду; участь громадськості в реформуванні, управлінні, оцінюванні якості й ефективності діяльності дошкільних закладів; стимулювання фахівців сільських дошкільних закладів до професійного вдосконалення шляхом самоосвіти.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів проведеного дослідження презентує нове бачення наукової проблеми, що виявляється в історико-педагогічній ретроспекції розвитку дошкільних закладів у сільській місцевості України (1945-1991 рр.) й уможливорює формулювання таких **висновків**:

1. Вивчення теоретичних аспектів розвитку дошкільних закладів сільської місцевості України уможливило здійснити історіографічний аналіз досліджуваної проблеми (засвідчив фрагментарну розробленість окремих питань предмету наукового пошуку, відсутність цілісного наукового дослідження); аналіз джерельної бази дослідження, а саме: архівних матеріалів, нормативно-правових документів, наративних, інтерпретаційних, оповідних джерел (забезпечив реконструкцію контексту розвитку дошкільних закладів сільської місцевості України у хронологічних межах 1945-1991 років, підтвердив складність і багатогранність пошуку шляхів і засобів охоплення дітей сільської місцевості суспільним дошкільним вихованням та забезпечення оптимальних умов їх навчання і розвитку, підготовки до школи).

У результаті аналізу поняттєвого апарату дослідження встановлено, що у досліджуваний період дошкільний заклад визначався як заклад суспільного виховання дітей, що в тісній співпраці з сім'єю здійснював гармонійний розвиток і комуністичне виховання дітей дошкільного віку, успішну підготовку їх до навчання у школі; розвиток дошкільних закладів розглядався як еволюція функціонування дошкільних закладів, мети й завдань їхньої діяльності, навчально-методичного забезпечення, кількісних та якісних змін мережі дошкільних закладів, трансформації вимог до вихователя; сільський дошкільний заклад – соціокультурний осередок суспільства, метою якого було забезпечення всебічного і гармонійного розвитку

дітей, які проживають у сільській місцевості, в тісній взаємодії з родиною; формування інтересу і поваги до сільськогосподарської праці, бажання та вміння в майбутньому сумлінно працювати в різних сферах народного господарства країни.

Узагальнено типологію дошкільних закладів України за територіальним розташуванням; віком дітей; кількістю груп; часом перебування дітей; кількістю робочих днів у тижні; періодом функціонування в році; призначенням; формою власності.

Основними функціями дошкільних закладів у сільській місцевості України в досліджуваній період виокремлено соціально-педагогічну, соціально-гендерну, селозмінюючу, екологоорієнтовану.

2. Визначено періоди розвитку сільських дошкільних закладів України у 1945-1991 рр. за такими критеріями: суспільно-політичні, соціально-економічні, культурні умови розвитку України загалом і сільської місцевості зокрема; державна регуляторна політика; типологія дошкільних закладів.

Перший період (1945-1963 рр.) – відродження та становлення дошкільних закладів у сільській місцевості – характеризувався пошуком шляхів і засобів відбудови, пристосування приміщень, їх матеріального та кадрового забезпечення; створенням проектів і будівництвом нових дошкільних закладів; ствердженням економічної доцільності в уніфікації дошкільних закладів на час весняно-літніх польових робіт; підготовкою та перепідготовкою завідувачів і вихователів шляхом курсової і семінарської форм навчання; опануванням працівниками дошкільних закладів змістом, формами, методами виховної роботи з дітьми; інтенсивною методичною роботи з кадрами; роз'яснювально-агітаційною роботою з батьками.

Другий період (1963-1984 рр.) – реалізація дошкільного всеобучу в сільських дошкільних закладах – відзначався інтенсивним будівництвом закладів за типовими проектами; масовою реорганізацією сезонних дошкільних закладів на постійнодіючі; збільшення кількості об'єднаних ясел-садків; утворенням “шкіл – дитячих садків”; поліпшенням матеріально-технічного забезпечення відповідно до санітарно-гігієнічних вимог; організацією активної шефської допомоги; використанням різних форм підвищення ідейно-політичного рівня і ділової кваліфікації завідувачів та вихователів; критичним аналізом, узагальненням, упровадженням передового досвіду, науково-методичних розробок у практику дошкільних закладів.

Третій період (1984-1991 рр.) – оновлення освітнього простору дошкільних закладів сільської місцевості – супроводжувався утвердженням нових типів дошкільних закладів “школа – дитячий садок” на базі малокомплектних навчальних закладів у так званих “неперспективних” селах; пошуком нових форм – сімейні та міні-садки – з метою забезпечення дошкільними закладами кожного населеного пункту; уніфікацією правових норм забезпечення дошкільного виховання в містах і сільській місцевості; активізацією нових напрямів виховання дітей дошкільного віку.

Підтверджено, що упродовж усього досліджуваного періоду простежувалась політизація свідомості та ідеологізація змісту дошкільного виховання.

3. Охарактеризовано основні чинники, що сприяли функціонуванню

дошкільних закладів сільської місцевості України: соціально-економічний; господарсько-технічний; організаційно-педагогічний.

З'ясовано, що в досліджуваній період дошкільні заклади сільської місцевості України перебували в центрі уваги громадськості та науковців. Підтвердженням цього було надання різноманітної шефської допомоги та залучення до масової участі у проведенні громадських (районних, обласних, республіканських, всесоюзних) оглядів і конкурсів; презентація результатів досліджень науковців, проведених на базі дошкільних закладів сільської місцевості України (система підготовки дітей 6-7 років у дитячому садку до навчання у школі; шляхи розвитку і виховання суспільної поведінки в дітей дошкільного віку; робота з дітьми в різновікових групах тощо).

4. Виокремлено основні напрями виховної роботи з дітьми в дошкільних закладах сільської місцевості України в досліджуваній період: моральне, патріотичне, інтернаціональне, трудове, фізичне, естетичне/музичне виховання. Встановлено, що фізичне і музичне виховання як складові загального розвитку дітей раннього і дошкільного віку забезпечувалося неповною мірою, оскільки залежало від розвитку людських і наявності фінансово-матеріальних ресурсів.

5. Розкрито змістово-методичне забезпечення професійного вдосконалення фахівців дошкільних закладів сільської місцевості України. Визначено, що основними формами методичної роботи з працівниками сільських дошкільних закладів були: курсова, семінарська підготовка і перепідготовка, районні (обласні) методичні об'єднання, конференції, педагогічні читання, виставки, консультації, самоосвіта. Встановлено, що дієву гносеологічну, ідеологічну, інформаційно-комунікативну, практично-діяльнісну роль у системі підвищення кваліфікації фахівців сільських дошкільних закладів відігравали кращі дошкільні заклади, що мали статус опорних та шкіл передового педагогічного досвіду. Найбільш дієвою індивідуальною формою отримання професійних знань, умінь і навичок працівників сільських дошкільних закладів у досліджуваній період була самоосвіта, безпосереднє керівництво якою здійснювалося завідувачем. Зміст, форми і методи самоосвіти зумовлювалися індивідуальними особливостями (сформованість інтересів до пізнання, наполегливість, самокритичність) педагога сільського дошкільного закладу, рівнем його фахової культури, умовами педагогічної праці, реальними можливостями (відкрита презентація результатів самоосвіти).

6. Окреслено перспективи творчого використання досвіду сільських дошкільних закладів досліджуваного періоду в сучасній системі дошкільної освіти України: забезпечення реальними правами і механізмами діяльності різних освітніх закладів для сільських дітей (ясла, садки, ясла-садки, школи – дитячі садки, міні, сімейні садки); визначення стратегії розвитку дошкільних закладів сільської місцевості України в сучасних умовах (створення проектів будівель дошкільних закладів з урахуванням екоархітектурних вимог; подолання фінансово-економічних бар'єрів в оснащенні приміщень і територій відповідним обладнанням; варіативна експлуатація будівель/приміщень залежно від пори року та контингенту дітей); формування у фахівців сільських дошкільних закладів мотивації до професійного вдосконалення з регіональним урахуванням форм та місць підвищення кваліфікації

(курсова/семінарська перепідготовки, опорні дошкільні заклади, школи передового досвіду, самоосвіта); вивчення та поширення передового досвіду через усі засоби комунікації; активна участь у всеукраїнських конкурсах, науково-педагогічних дослідженнях.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми. Предметом подальших наукових розвідок можуть бути дослідження організації ігрової, соціально-культурної діяльності дітей у дошкільних закладах сільської місцевості України окресленого періоду.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Меленець Л. Самоосвіта вихователів сільських дошкільних закладів України у 50-70-х роках ХХ століття / Людмила Меленець // Імідж сучас. педагога. – 2011. – № 8/9 (117/118). – С. 30–32.

2. Меленець Л. І. До питання про організацію перших вітчизняних сільських дитячих дошкільних закладів в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. / Людмила Іванівна Меленець // Вісн. Чернігів. нац. пед. ун-ту імені Т. Г. Шевченка. Сер. : Пед. науки / Чернігів. нац. пед. ун-т імені Т. Г. Шевченка; гол. ред. Носко М. О. – Чернігів, 2011. – Вип. 93. – С. 210-211.

3. Меленець Л. Станіслав Шацький про організацію життя дітей в умовах села / Людмила Меленець // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. пр. / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини ; [ред. кол. : Побірченко Н. С. (гол. ред.) та ін.]. – Умань, 2012. – Вип. 42, ч. 1. – С. 294-300.

4. Меленець Л. І. Курсова та семінарська перепідготовка працівників сільських дошкільних закладів у другій половині ХХ ст. / Людмила Іванівна Меленець // Наук. записки. Сер. : Психол.-пед. науки / Ніжин. держ. ун-т ім. Миколи Гоголя ; за заг. ред. Є. І. Коваленко. – Ніжин, 2012. – № 3. – С. 167-171.

5. Меленець Л. І. Дошкільні заклади сільської місцевості України (ІІ пол. ХХ ст.) : огляд положень та визначення понять / Людмила Іванівна Меленець // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. Пед. науки : зб. наук. пр. – Черкаси, 2013. – № 21 (274). – С. 63-68.

6. Меленець Л. Школа передового педагогічного досвіду як форма підвищення кваліфікації працівників сільських дошкільних закладів (ІІ пол. ХХ ст.) / Людмила Меленець // Наук. записки. Сер. : Пед. науки. – Кіровоград, 2013. – Вип. 121, ч. ІІ. – С. 102-105.

7. Меленець Л. Здоров'я дітей та фізичне виховання у сільських дошкільних закладах України : історичний аспект / Людмила Меленець // Гуманіт. вісн. Сер. : Педагогіка. Психологія. Філософія : зб. наук. пр / Переяслав-Хмельницьк. держ. ун-т ім. Григорія Сковороди. – Переяслав-Хмельницький, 2013. – Вип. 29. – С. 489-494.

8. Меленець Л. І. Автентичні джерела дослідження розвитку сільських дошкільних закладів України у період з 1945 по 1991 роки / Людмила Іванівна Меленець // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. / гол. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький, 2013. – Вип. 15. – С. 461-469.

9. Меленець Л. И. Вопросы физического воспитания детей сельских

дошкільних установ України на сторінках журналу “Дошкільне виховання” (70-80 гг. ХХ в.) [Електронний ресурс] / Людмила Іванівна Меленець // *Universum : Психологія і освіта : електрон. науч. журн.* – 2014. – № 1 (2). – Режим доступу : URL: <http://7universum.com/ru/psy/archive/item/852>. – Заголовок с екрана.

10. Меленець Л. І. Розбудова суспільного дошкільного виховання у сільських районах України у перші повоєнні роки / Людмила Іванівна Меленець // *Інноваційні освітньо-виховні стратегії в сучасному світі : змістовий та технологічний аспект : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнарод. участю (м. Суми, 17-18 листоп. 2010 р.)* / Сум. обл. ін.-т післядиплом. пед. освіти. – Суми, 2010. – С. 79-82.

11. Меленець Л. І. Деякі аспекти музичного виховання у дошкільних закладах України (50-ті роки ХХ ст.) / Людмила Іванівна Меленець // *Проблеми удосконалення професійної підготовки фахівців мистецьких дисциплін : зб. матеріалів Всеукр. відкрит. наук.-практ. конф.* – Суми, 2011. – С. 125–128.

12. Меленець Л. І. Особливості роботи сільських опорних дошкільних закладів у другій половині ХХ століття / Людмила Іванівна Меленець // *Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (20 квіт. 2011 р.)* / МОН України, ГУОМ КМДА, Київ. ун-т імені Бориса Грінченка та ін. ; за заг. ред. Огнев'юка В. О. ; [редкол. : В. О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа, Н. М. Віннікова, Д. М. Бодненко]. – К., 2011. – С. 104–106.

13. Меленець Л. І. Участь сільських дошкільних закладів у педагогічних експериментах : погляд в історію / Людмила Іванівна Меленець // *Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки : матеріали II щоріч. Всеукр. наук.-практ. конф., (19 квіт. 2012 р.)* / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ГУОН КМДА, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка та ін. ; за заг. ред. В. О. Огнев'юка ; [редкол. : В. О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа, С. О. Сисоєва, Н. М. Віннікова]. – К., 2012. – С. 44–51.

14. Меленець Л. І. Сільські дошкільнята і школярі під одним дахом: роздум з приводу набутого досвіду / Людмила Іванівна Меленець // *Дошкільна і початкова освіта : досягнення, проблеми, перспективи : тези Всеукр. наук.-практ. конф. (22–23 листоп. 2012 р.)*. – Мукачеве, 2012. – С. 103–105.

15. Меленець Л. І. Сельские дошкольные учреждения Украины во Всесоюзном общественном смотре : исторический контекст / Людмила Ивановна Меленець // *Наука вчера, сегодня, завтра : материалы I междунар. заоч. науч.-практ. конф. (26 июня 2013 г.)*. – Новосибирск, 2013. – С. 59–65.

16. Меленець Л. Удосконалення розвитку дошкільних навчальних закладів сільських районів у контексті оновленого змісту дошкільної освіти в Україні / Людмила Меленець // *Проблеми емпіричних досліджень у психології : матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. (5-6 груд. 2013 р., Київ)* / за ред. І. В. Данилюка, І. В. Ващенко. – К., 2013. – Вип. 1. – С. 256–261.

17. Melenets L. The role of public reviews in development of rural pre-school institutions of Ukraine and other republics of Soviet space in the 60-70s of the 20th century [Electronic resource] / Ludmila Melenets // *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, II (8), Issue : 16, 2014. – P. 19-21. – Access mode : <http://seanewdim.com/published-issues.html>. – Title s corellation.

АНОТАЦІЇ

Меленець Л. І. Розвиток дошкільних закладів у сільській місцевості України (1945-1991 рр.). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2014.

Дисертацію присвячено історико-педагогічній ретроспекції розвитку дошкільних закладів сільської місцевості України (1945-1991 рр.). Проаналізовано історіографію та джерельну базу дослідження; уточнено визначення понять “дошкільний заклад”, “розвиток дошкільних закладів”, “сільський дошкільний заклад”; розроблено періодизацію розвитку дошкільних закладів сільської місцевості України: I період (1945-1963 рр.) – відродження та становлення дошкільних закладів у сільській місцевості; II період (1963-1984 рр.) – реалізація дошкільного всеобучу в сільських дошкільних закладах; III період (1984-1991 рр.) – оновлення освітнього простору дошкільних закладів сільської місцевості; визначено типи та функції дошкільних закладів; схарактеризовано чинники, розкрито вплив громадськості й науковців на розвиток сільських дошкільних закладів; виокремлено основні напрями виховної роботи з дітьми та розкрито форми вдосконалення роботи дошкільних закладів сільської місцевості України; визначено перспективи творчого використання досвіду роботи сільських дошкільних закладів у сучасній системі дошкільної освіти України.

Ключові слова: дошкільні заклади, розвиток дошкільних закладів, сільські дошкільні заклади, функції сільських дошкільних закладів, дошкільний всеобуч, сільська місцевість України.

Меленец Л. И. Развитие дошкольных учреждений в сельской местности Украины (1945-1991 гг.). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Киевский университет имени Бориса Гринченко, Киев, 2014.

Диссертация посвящена историко-педагогической ретроспекции развития дошкольных учреждений в сельской местности Украины (1945-1991 гг.). Осуществлен историографический обзор проблемы развития сельских дошкольных учреждений советской Украины. На основе анализа источниковедческой базы (архивных материалов, нормативно-правовых документов, нарративных, интерпретационных, повествовательных источников) расширены рамки освещения затронутой тематики по сложности и многогранности поиска путей привлечения детей сельской местности к общественному дошкольному воспитанию и обеспечению оптимальных условий их обучения и развития.

Определено содержание понятий “дошкольное учреждение”, “развитие дошкольных учреждений”, “сельское дошкольное учреждение”, функции сельских дошкольных учреждений Украины (социально-педагогическая, социально-

гендерная, селоизменяющая, экологоориентированная).

Уточнена классификация типов дошкольных учреждений советской Украины: по территориальному расположению; по возрасту детей; по количеству групп; по времени пребывания детей; по количеству рабочих дней в неделе; по периоду функционирования в году; по назначению; по форме собственности.

Предложены критерии разработки авторской периодизации развития сельских дошкольных учреждений Украины (1945-1991 гг.) – направления государственной регуляторной политики в сфере образования, процесс объединения в сельской местности двух типов дошкольных учреждений. Определены такие периоды: I (1945-1963 гг.) – возрождение и становление дошкольных учреждений в сельской местности, II (1963-1984 гг.) – реализация дошкольного всеобуча в сельских дошкольных учреждениях; III (1984-1991 гг.) – обновление образовательного пространства дошкольных учреждений сельской местности.

Представлена характеристика интегративного влияния социально-экономического, хозяйственно-технического, организационно-педагогического факторов на функционирование сельских дошкольных учреждений. Установлено, что стимулом повышения уровня общественного дошкольного воспитания в сельской местности была организация районных, областных, республиканских, всесоюзных общественных смотров на лучшую организацию работы дошкольных учреждений, мобилизация человеческих и технических ресурсов способствовала выработке оптимальных путей и средств улучшения работы дошкольных учреждений по социализации сельских детей дошкольного возраста.

Рассмотрены основные направления воспитательной работы с детьми в дошкольных учреждениях сельской местности Украины в период 1945-1991 годов, акцентировано внимание на физическом и эстетическом/музыкальном направлениях как важных составляющих общего развития ребенка дошкольного возраста, которые не были предметом научных исследований развития дошкольного образования в обозначенных хронологических границах.

Охарактеризованы статусные роли сельских дошкольных учреждений в системе методической подготовки кадров, формы повышения квалификации работников сельских дошкольных учреждений. Динамика роста опорных сельских дошкольных учреждений, школ передового педагогического опыта, организованных на базе постоянно действующих сельских дошкольных учреждений, прослеживалась в отчетных документах различных министерств и ведомств. Определено, что функциональные роли таких учреждений способствовали личностному саморазвитию не только начинающих руководителей сельских дошкольных учреждений, но и воспитателей в различных вопросах теории воспитания и обучения ребенка дошкольного возраста.

Обобщены результаты исследования курсовой и семинарской подготовки/переподготовки специалистов для сельских дошкольных учреждений советской Украины как одной из важных форм получения квалификации воспитателя. Опираясь на многочисленный актив общественных инспекторов-методистов, руководителей методических объединений, опорных детских садов, школ передового педагогического опыта, переподготовка специалистов для работы

в сельских дошкольных учреждениях ориентировалась, в основном, на собственные ресурсы. Обосновано, что наиболее гибкой индивидуальной формой получения профессиональных знаний, умений и навыков работниками сельских дошкольных учреждений в исследуемый период было самообразование.

Определены перспективы творческого использования опыта работы сельских дошкольных учреждений в современной системе дошкольного образования Украины.

Ключевые слова: дошкольные учреждения, развитие дошкольных учреждений, сельские дошкольные учреждения, функции сельских дошкольных учреждений, дошкольный всеобуч, сельская местность Украины.

Melenets L. Development of pre-school institutions in rural areas of Ukraine (1945-1991 years). – As the manuscript.

Dissertation for the degree of the candidate in Pedagogics, specialty 13.00.01 – general pedagogy and history of pedagogy. – Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, 2014.

The dissertation is devoted to the historical and pedagogical retrospection of development of pre-schools in rural areas of Ukraine (1945-1991 years). It is examined the historiography and source base of the research. It is clarified the definitions of “pre-school institution”, “development of pre-school institutions”, “rural pre-school institution”; it is discovered the periodization of development of pre-school institutions in rural areas of Ukraine: I period (1945-1963) – the revival of pre-schools in rural areas, II period (1963-1984) – implementation of pre-school general education in rural pre-school institutions, III period (1984-1991) – upgrade of education in rural pre-school institutions; characterized the factors and investigated the influence of public and scientists on the development of rural pre-school institutions; singled out the main lines of educational work with children and discovered the forms of improving the work of pre-school institutions in rural areas of Ukraine; noted the prospects for the creative use of experience of rural pre-schools in the modern system of pre-school education in Ukraine.

Key words: pre-school institutions, development of pre-school institutions, rural pre-school institutions, functions of rural pre-schools, general pre-school education, rural areas of Ukraine.